

Mircea Dumitru

Lumi ale gândirii

Zece eseuri
logico-metafizice

Cuvânt-înainte de Andrei Pleșu

POLIROM

2019

Cuprins

<i>Cuvânt-înainte</i> (Andrei Pleșu).....	11
1. Wittgenstein despre necesitatea logică	13
Câteva precizări preliminare.....	13
Formă logică și necesitate.....	15
Conceptul de necesitate în <i>Tractatus</i> <i>Logico-Philosophicus</i> . O examinare critică	25
<i>Necesitatea</i> dincolo de <i>Tractatus</i> . Este oare posibilă o întemeiere a necesității metafizice, naturale și, respectiv, normative?	39
2. Ilie Pârvu despre realismul structural.	
Un studiu de caz asupra argumentului convergenței.....	51
Introducere. Delimitarea problemei.....	51
Apar modalitățile.....	53
Câteva noțiuni de bază ale metalogicii modale; cadre și validitate	57
Sistemul incomplet VB	61
Ce semnificație are acest rezultat de incompletitudine?.....	65
O explicație a incompletitudinii în logica modală	68
Încheiere.....	79
3. Este mintea umană complet algoritmică?	
Remarci asupra teoremelor de incompletitudine ale lui Gödel	81
Schită a principalelor programe și răspunsuri la problema minte-corp din filosofia minții.....	83

O succintă prezentare semiformală a teoremelor de incompletitudine ale lui Gödel	87
Comentarii asupra unora dintre ideile filosofice principale susținute de Gödel	
Gödel despre minți și mașini	90
Gödel despre minte și materie	93
Mașini Turing vs așa-numitele „Minți Gödel”	96
4. Explicarea conștiinței fenomenale. Conceptibilitate epistemică și posibilitate metafizică	
	100
5. <i>Principia Mathematica</i> după 100 de ani. Un eseu expositiv	
	117
6. Modele și reguli. Controverse în fundamentele semanticii contemporane	
	131
Semantică reprezentatională	131
Inferențialism	133
Câteva probleme cu abordarea inferențialistă	138
7. Semnificație, nonexistență și termeni nonreferențiali....	
	143
Introducere	143
<i>Reference Without Referents (RWR)</i>	146
O introducere rapidă și succintă în logica liberă	151
<i>Reference Without Referents</i> (continuare)	160
Probleme pentru <i>RWR</i>	163
Care este pasul următor?	171
8. Noi perspective asupra compoziționalității. Abordarea relaționist-semantică a lui Kit Fine asupra semnificației	
	174
9. „Expresiile obișnuite nu au o logică exactă și sistematică”. Remarci asupra contribuțiilor lui P.F. Strawson la teoria logicii	
	187

10. Două profiluri ale cercetării filosofice: analiza conceptuală de fotoliu vs filosofia experimentală. Câteva reflecții pe marginea lui Radu Solcan despre studiul experimental al minții.....	201
<i>Bibliografie</i>	215
<i>Index</i>	223

Materialismul de tip B este instructiv pentru discuția noastră întrucât această concepție intră în coliziune directă cu forma de dualism apărută de argumentul conceptibilității. Ce respinge această formă de materialism este ideea că golul epistemic implică golul ontologic. Potrivit acestei forme de materialism, există într-adevăr un gol epistemic între domeniile fizic, respectiv fenomenal, dar acest gol nu este expresia unui gol corespunzător în plan ontologic; așadar, conceptibilitatea nu implică posibilitatea. Cu alte cuvinte, chiar dacă cele două domenii nu sunt conectate prin intermediul conceperii, al cunoașterii sau al explicării, nu decurge că nu există nici o conexiune ontologică între cele două. Prin urmare, chiar dacă o lume zombi este conceptibilă, ea nu este metafizic posibilă.

Întorcându-ne acum la cele trei argumente, semnificația discuției de până acum este că putem concepe zombi, dar acest lucru nu este suficient pentru ca zombii să fie metafizic posibili; sau Mary nu știe unele adevăruri, câtă vreme rămâne în camera ei în care totul este alb sau negru, dar acele adevăruri privesc unele fapte fizice fundamentale (iar când Mary iese din cameră, ajunge să cunoască aceleași fapte sub alte înfățișări diferite). Materialismul de tip B chiar recunoaște distincția dintre problemele ușoare și problema grea a conștiinței. Totuși, nu există nici un gol ontologic subiacent golului epistemic dintre cele două domenii.

Dar care este, acum, genul de relație care se stabilește între materie și minte potrivit acestui tip de materialism? Majoritatea formelor de materialism de tip B explicitează relația în termenii identității dintre stările fenomenale, pe de o parte, și stările fizice sau stările funcționale, pe de altă parte. Există un gen de argument foarte puternic care poate fi utilizat pentru a sprijini relația de identitate

implicată în această interpretare a materialismului de tip B, iar ceea ce înțelegem aici prin termenii relației de identitate sunt enunțuri folosite pentru a exprima identificări teoretice de genul „Apa este H_2O ” sau „Aurul este elementul cu numărul atomic 79”. Saul Kripke (1971, 1972, 1980) și Hilary Putnam (1994) au argumentat că acestea sunt cazuri de identități necunoscute *a priori* sau derivate prin analiză conceptuală, așadar sunt identități empirice, dar sunt necesare din punct de vedere metafizic. Materialiștii de tip B susțin că identități de același gen se stabilesc și între concepte fenomenale și concepte fizice sau funcționale. Însă toate acestea sunt ironice într-un fel, deoarece Kripke însuși respinge în mod explicit această concepție. Mă voi întoarce imediat la acest punct. Așadar materialiștii de tip B vor spune că ceea ce susține Kripke cu privire la identificările teoretice, precum faptul că „Apa este H_2O ”, se aplică deopotrivă la relația dintre conștiință sau conceptele fenomenale, pe de o parte, și concepte fizice sau funcționale corespunzătoare celor dintâi, pe de altă parte, ceea ce înseamnă că putem foarte bine să descoperim pe cale empirică faptul că cele două concepte distincte denotă același lucru (sau gen de lucruri) în natură. Aceste adevăruri sunt *a posteriori* și necesare.

Aceasta este o mișcare argumentativă foarte ingenioasă, menită să concilieze golul epistemic dintre cele două domenii (deoarece descoperim pe cale empirică cum conceptele fenomenale și fizice codesignează, nu există nimic în repertoriul nostru cognitiv care să ne îndreptățească să inferăm în manieră *a priori* posibilitatea metafizică din conceptibilitatea epistemică), în timp ce elimină golul ontologic dintre domenii (în profunzime, lucrurile sau genurile de lucruri prezumtiv-distincte, pe care le designează ambele concepte, nu sunt nimic altceva

decât unul și același lucru fizic). Desigur, această mișcare urmărește să acomodeze intuiția comună pe care o au oamenii, anume că subiectivitatea mintalului nu se armonizează bine cu descrierea obiectivă a lucrurilor, cu viziunea materialistă potrivit căreia, finalmente, orice există este prin natura sa ceva de ordin fizic.

Dar atunci este cât se poate de firesc pentru un materialist de tip B să încerce să folosească ideile lui Kripke cu privire la adevărurile *a posteriori* necesare. Deoarece din moment ce aceste adevăruri sunt necesare metafizic, dar necognoscibile *a priori*, un materialist de tip B va găsi în acestea o opțiune cât se poate de firească pentru a susține că enunțul condițional „Adevărurile fizice sunt valabile numai dacă *qualia* sunt valabile” este un adevăr necesar *a posteriori*, ceea ce este întru totul similar cu adevărul *a posteriori* necesar „Apa este H₂O”. Avem în continuare golul epistemic deoarece nu există o implicație necesară *a priori* de la Adevărurile fizice la *qualia*, dar omologul ontologic al golului epistemic nu există. Materialismul de tip B este susținut și apărat de argumentele lui Kripke (*sic!*).

Ce să spunem despre toate acestea? Indiferent cum ar sta lucrurile, este, cum afirmam deja, ironic! Căci Kripke arată că identitatea dintre anumite concepte fenomenale și concepte fizice nu este același tip de identitate exprimată de enunțul „Apa este H₂O”. Așa încât, acum, chestiunea este ce anume face din conștiință un caz excepțional, căruia i se aplică un tip de argument al conceptibilității? Iar când spunem aici „caz excepțional” o spunem la modul cel mai propriu, căci se pare că doar în domeniul conștiinței conceptibilitatea epistemică este un ghid sigur și demn de încredere pentru posibilitatea metafizică.

Spre finalul operei sale clasice *Naming and Necessity* și, de asemenea, în lucrarea „Identity and Necessity”, Kripke observă că materialiștii au argumentat pentru unele sau chiar pentru toate enunțurile din lista următoare:

Persoanele sunt (identice cu) corpurile lor. Senzațiile
sunt (identice cu) evenimente neuronale
Tipurile de senzații sunt (identice cu) tipuri de evenimente
neuronale

și construiește, în continuare, un tip de argument neocartezian îndreptat împotriva fiecărei afirmații din această listă. Kripke spune clar că acest tip de argument este valid și sugerează că premisele sunt intuitiv plauzibile. În plus, considerațiile modale pe care este construit argumentul sunt puternice și eficiente nu doar împotriva identificărilor menționate în lista de mai sus, ci și împotriva materialismului ca atare.

În pasajele relevante pentru chestiunea abordată aici, Kripke motivează două argumente modale diferite împotriva identificării unei persoane cu corpul ei; de asemenea, pentru identificarea senzațiilor (sau a tipurilor de senzații) cu evenimentele neuronale (sau cu tipurile de evenimente neuronale). Dacă ne concentrăm asupra respingerii primului gen de identificare, atunci structura argumentării este una duală. Există un argument bazat pe conceptul cartezian de minte necorporală, care se prezintă astfel (într-o versiune construită de mine după tiparul oferit de Kripke): Kripke s-ar fi putut să existe fără corpul lui Kripke; așadar Kripke \neq corpul lui Kripke. Și există un alt tip de argument, similar celor care conțin zombi. Iată-l: corpul lui Kripke s-ar fi putut să existe fără Kripke; așadar, din nou, Kripke \neq corpul lui Kripke.

Kripke însuși se pronunță cu o limpezime de cristal cu privire la validitatea acestor două argumente. El ne spune: „Acum, răspunsul pe care-l socotesc pur și simplu inadmisibil este răspunsul care acceptă senin premisa carteziană în timp ce neagă concluzia carteziană” (1980, pp. 145-146).

Cum funcționează toate acestea? Fie „Kripke” un nume (designator rigid) al unei persoane și fie „C” un designator rigid al corpului său. Atunci, potrivit metafizicii și semanticii modale ale lui Kripke, dacă Kripke ar fi identic cu C, atunci prezumtiva identitate, fiind o identitate exprimată de un enunț în care figurează doi designatori rigizi, ar fi una necesară și, prin urmare, Kripke nu ar putea exista fără C și C nu ar putea exista fără Kripke. Iar Kripke însuși spune, pe bună dreptate: „Un filosof care dorește să respingă concluzia carteziană trebuie să respingă premisa carteziană, iar această din urmă sarcină nu este ceva banal” (*ibidem*).

Dar de ce ar considera cineva că acest argument este nevalid? Un motiv ar putea fi că forma argumentului ar fi interpretată, eronat, în felul următor (unde t' este nonrigid): este posibil ca (t există fără t'); deci $t \neq t'$. Iar aceasta are sens dacă impunem interpretarea ca t' să fie nonrigid. Căci dacă există o lume posibilă în care (designatorul nerigid) t' designează ceva fără de care t există la acea lume (în așa fel încât premisa este adevărată), tot s-ar putea să fie cazul ca t și t' să designeze același lucru la lumea actuală (făcând, astfel, falsă concluzia).

Totuși, propria interpretare a lui Kripke a argumentului cartezian insistă asupra considerării atât a lui t , cât și a lui t' ca designatori rigizi. Dar atunci argumentul modal se prezintă într-o stare perfectă: deoarece din premisele $\diamond(t \text{ există fără } t')$ și $\diamond(t \neq t')$ decurge că $t \neq t'$.

Dacă rombul este interpretat drept posibilitate metafizică, atunci argumentul neocartezian își asigură onorabilitatea logic-modală. La toate acestea se poate încă replica faptul că strategia argumentativă pusă aici în mișcare este circulară în favoarea unui răspuns afirmativ la principala chestiune cu care mă ocup aici, și anume dacă conceptibilitatea implică posibilitatea. Să ne reamintim, în acest context, că punctul de pornire al unui argument cartezian constă în conceperea unei situații ca fiind un fapt. De aceea este momentul ca, înainte de a încheia acest studiu, să revenim la principala problemă pe care o urmăresc aici.

Se pare că ceea ce ne trebuie acum este un tip de argument direct pentru ideea potrivit căreia conceptibilitatea implică posibilitatea. Iată o schiță a unui astfel de argument.

Dorim să argumentăm în favoarea tezei următoare: Conceptibil ($P \ \& \ \sim Q$) implică Posibil ($P \ \& \ \sim Q$). Sugestia nu ar trebui să fie că zombii sunt posibili din punct de vedere fizic relativ la lumea noastră reală-actuală. În schimb, din moment ce putem concepe în mod coerent o lume zombi, atunci, chiar dacă o astfel de lume este exclusă, ca posibilitate fizică, de legile fizice care acționează în lumea reală-actuală, ea este totuși posibil posibilă din punct de vedere metafizic relativ la lumea reală-actuală, în sensul (precis model-teoretic) că, dacă lucrurile ar fi fost diferite din punct de vedere fizic și un set diferit de legi fizice ar fi fost valabile, atunci acel set diferit de legi fizice nu ar fi necesitat din punct de vedere metafizic un sistem fizic care are stări conștiente. Astfel, s-ar putea foarte bine obține situația ca o lume zombi să fie inaccesibilă doar „într-un singur pas” pornind de la lumea reală-actuală, dar, prin intermediul conceperii unei lumi zombi, o astfel de lume să fie accesibilă din lumea actuală „în doi pași”, ceea ce ar însemna că, deși